

ATATÜRK
ANSİKLOPEDİSİ

Hakkı Bey (Ungan) (1880-1943)
Cevdet TEKE

Yayınlayan/Kurum	:	Atatürk Araştırma Merkezi
Yayın Tarihi	:	24.10.2024
Kaynak:	:	https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1883/Hakkı_Bey_(Ungan)_(1880-1943)
İndirilme Tarihi	:	01.04.2026
Telif Hakkı	:	© 2026 Atatürk Ansiklopedisi. Tüm hakları saklıdır.

Açıklama:
Bu belge, Atatürk Ansiklopedisi'nden alınmıştır ve bilgilendirme amacı taşımaktadır. İçeriğin akademik kullanımı için kaynak gösterilmesi gerekmektedir.

Hakkı Bey (Ungan) (1880-1943)

(Türk Siyasetçi)

Hakkı Bey 1880'de Van'da dünyaya geldi. Hacı İbrahim Efendizade Mahmut Efendi ve Habibe Hanımın oğludur.

İlk, orta ve idadi eğitimini Van'da tamamlayan Hakkı Bey, devlet kademelerinde çeşitli vazifelerde bulundu. İlk olarak 13 Ekim 1896'da Posta İdaresinde devlet hizmetine girdi. Daha sonra Mülki İdare amiri, Van Posta Merkezi Geçici memuru, Van Merkezi başkâtibi ve müdür vekili, Başkale Merkez müdürü, Van Merkez İlçesi Tahrirat Kalemi kâtibi, İl Özel Saymanlık ve Mektupçuluk Kalemleri kâtibi görevlerini ifa etti. I. Dünya Savaşı'nda Van'ın Çarlık Rusya'sı tarafından işgal edilmesi sebebiyle Diyarbakır'a gitmek zorunda kaldı. 27 Ekim 1915'te Bitlis İl Evrak Kalemi Müdürlüğüne atandı ve Mektupçu vekili, Bitlis Vali vekili görevlerinde bulundu. Bu vekâleti 5 Mart 1919'a kadar sürdü.

1919 yılı sonunda Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân IV. Dönem Van mebusu olan Hakkı Bey, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan ve büyük bir fedakarlıkla mesaiye başlayan I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisine de Van Mebusu olarak seçildi.

Ankara'da toplanacak meclis için memleketin 66 seçim bölgesine ayrıldığı görülmektedir. Her seçim bölgesinden 5 mebus seçilmesi gerekiyordu. Sonuç itibarıyla 330 mebus seçilecekti. Bunlara, İstanbul'dan gelecek mebuslar da katılacaktı. İstanbul'dan geleceklerin sayısı bilinmediği gibi 66 seçim çevresinde de seçimler tam yapılamadı. Yapılan seçim sonunda meclise üye seçilen mebusların sayısı kaynaklarda farklı aktarılır. Ancak, seçilenlerin sayısının 163 olduğu ve bu sayının değiştiği anlaşılmaktadır.

İlk seçimi kazananlardan Erzurum Mektupçusu Emin ve Mutiullah Beyler ve Şeyh Masum Efendi meclise katılmadıklarından müstafi (istifa etmiş) sayıldılar. Yerlerine Hasan ve Hakkı Beylerle Kâmil Efendi mebus seçildiler. Bu konuyla alakalı Van Valiliğinden Büyük Millet Meclisi Riyasetine gelen 29 Mayıs 1336 tarihli telgraf sureti şöyledir:

"Meclis azalığına intihap olunan zevattan Erzurum mektupçusu Emin Bey bazı mazeretinden ve Mekesli Mutiullah Beyle Şeyh Masum Efendi hastalığından dolayı aflarını talep etmekte olduklarını, bunları takiben rey kazanan Ankara'da mukim Hakkari Ser Müsevvdiliğinden mütekait Van'lı Kâmil Efendi ve Haydaranlı Aşireti rüesasından Hasan Bey intihap edilmiş ve esasen Van Mebusluğuna intihabı icra edilmiş olan ve Diyarbekir'de bulundukları haber alınan Hakkı Beyin de Meclisi Âliye iştiraki akdemce Diyarbekir Vilayeti vasıtasiyle tebliğ edilmiş olduğu".

Kâmil Efendi Meclise katılmadığından müstafi sayıldı. Hakkı Bey'in tutanağı ise 5 Eylül'den sonraya ait olduğundan 7 Şubat 1921 tarihli Meclis oturumunda, mebusluğunun kabulü noktasında münakaşaların ortaya çıkmasına sebebiyet verdi ve nihayetinde Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun üçüncü maddesindeki: "Büyük Millet Meclisi azasından senede iki ay bilâ mazeret ve bilâ fasıla Meclise devam etmeyenler Heyeti Umumiye kararıyla müstafi addolunurlar" kararı gereğince ret edildi. Bu husus Meclis gündemini işgal ederek uzun tartışmaları da beraberinde getirdi. Örneğin ret kararına karşı çıkan Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey, uygulamada eşitsizlik olduğunu belirterek memleketin sınır bölgelerinden ve altmış gün süren zorlu yolculuk sonunda Ankara'ya gelen mebusların mazeretlerine bakmadan onları geri çevirmenin doğru olmadığını ifade etti. Sinop Mebusu Hakkı Hami Bey de millet tarafından verilen mebusluk hakkının verilmemesinin doğru olmadığını, dolayısıyla mağduriyetlerin giderilmesi gerektiğini belirtti.

Bununla birlikte Hakkı Bey ve benzer durumda olan mebusların müstafi sayılmasına tepki

gösteren Van Mebusu Haydar Bey, Diyarbakır Mebusu Mustafa Akif Bey ve Ergani mebusları Sırrı ve Hakkı Beylerin meclise sundukları 19 Mart 1921 tarihli takrirde, I. Dünya Savaşı'nda Rus orduları tarafından bölgenin istila edildiğini, mukavemet eden Van halkının can ve mal kayıplarının diğer illerle kıyaslanamayacak derecede çok olduğu ve bitkin düşen Van ahalisinin bütün imkansızlıklara rağmen kuva-yı milliyeye hizmet etmekten geri durmadığını ifade ettiler. Söz konusu takrir şöyle devam etmekteydi:

"Hemen her yerde kanaati siyasiye ve hissiyatı milliye tediratı tahtında kudreti içtimaiyemizi işgal eden vekayi zuhur ettiği halde vilâyatı Şarkiyenin kilidi olan Van Vilâyeti her fırsatta fiilen ve kavlen teyidi sadakat etti. Bu derece ulüvvü cenap ve necabet gösteren bir vilâyet halkının gönderdikleri mebusları bilhassa şu sırada her ne vesile ile olursa olsun reddetmenin ne kadar inkisarı emele meydan vereceğinin takdirini âşinayi hakayik olan Millet Meclisinin nazarı dikkatine arz ile kabullerini teklif ederiz".

Tabi bazı mebuslar, Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun yayınlandığı tarihi baz alırken, bir kısmı da kanunun mahalline ulaştığı tarihi kabul etmekteydi. TBMM çatısı altında baş gösteren ihtilaflı ve uzun tartışmalar sonunda bir görüş birliğine varılmış ve mebusluğu kabul edilen Hakkı Bey böylece meclis mesaisine başlamıştır.

I. Meclis Dönemi'nde Hasan Sıddık Bey, Tevfik Bey, Haydar Bey ve Hakkı Bey olmak üzere toplam dört mebusun Van'ı temsil ettiği görülmektedir. İstanbul'dan gelip Meclise katılan Hakkı Bey, Bayındırlık, Posta, İçişleri Komisyonları ve Memurin Muhakemat-ı Tetkik Kurulunda çalıştı. 3. ve 4. toplantı yıllarında Başkanlık Divanı Kâtipliğine seçildi.

1920-23 arası süreçte I. TBBM Van mebuslarının dönemin ulusal ve yerel, çözümü gerekli sorunlarına bakış açıları ile mebusların ağırlıklı ilgi alanlarını saptamak ve yaşanan hızlı dönüşümdeki etkinliklerini belirlemek açısından meclisteki konuşmaları ve verilen kanun teklifleri önem taşımaktadır. Bu verilerin sınıflandırılması I. TBMM Van mebuslarının Van'ı temsil oranları ve siyasal süreci yönlendirmedeki tercihlerinin yanı sıra ülke ve seçim bölgesi sorunlarının da belirlenmesi açısından anlamlıdır. Bu bağlamda Hakkı Bey'in I. TBMM'deki çalışmaları irdelendiğinde ülke sorunlarını alakadar eden meselelerin yanında Rus ve Ermeniler tarafından tahrip edilen Van'ın imar ve iskanı hususlarında önemli faaliyetlerde bulunduğu göze çarpmaktadır.

Hakkı Bey, I. TBMM Dönemi içinde biri gizli oturumda olmak üzere kürsüde yedi konuşma yaptı. Meclisin 16 Ekim 1921 tarihli gizli oturumunda Fransızlarla imzalanacak Ankara İtilafnamesi hakkında söz alan Hakkı Bey, söz konusu itilafnamenin en mühim kısmı olan güney sınır meselesine dikkat çekerek Resulayn'dan Cezire'ye kadar olan bölgenin Türkiye'nin sınır haricinde kalmasının bir yıkıma sebebiyet vereceğini belirtti. Fakat 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesi'yle Türkiye-Suriye sınırı çizilmiş ve belirtilen bölgeler Türkiye sınırları dışında kalmıştır.

Hakkı Bey'in gizli oturum dışında Bayezit Mebusu Süleyman Sudi Bey'in muhacirlere dair Heyeti Vekile Riyasetiyle Maliye ve Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletlerinden sual takriri sebebiyle; Havali-i Şarkiye muhacirlerinin iadesi ve mesakininin tamir ve inşası için tahsisat itasına dair "kanun" münasebetiyle; sivil etıbbanın ordudan terhis edilmelerine dair kanun nedeniyle ve Van vilayetine mülhak Gevaş ilçesi dahilindeki Karkar ve Van merkeze bağlı Everek nahiyelerinin lağvedilerek Ercis ilçesi dahilinde Zeylan Deresi ve Sarısu adıyla iki nahiye teşkiline dair kanun sebebiyle söz aldığı ve fikirlerini belirttiği görülmektedir. Bununla birlikte seçim bölgesindeki posta işlerinin tanzim edilmesi ve Zabıta-i Seydiye Nizamnamesi'nde yer alan Arapça kelimler yerine Türkçe kelimeler konulması hususunda Meclise sunduğu takrirler göze çarpmaktadır.

Hakkı Bey'in, Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân IV. Dönem Mebusluğu ile başlayan siyasi hayatı ölümüne dek sürdü. TBMM'de I, II, III, IV, V, VI ve VII. Dönem Van milletvekili ve II. Dönem Divân-ı Riyâset kâtipliğini yaptı. Evli ve beş çocuk babası olan Hakkı Bey, Soyadı Kanunu ile "Ungan" soyadını aldı. 3 Nisan 1943'te Ankara'da vefat etti.

Anahtar Kelimeler : Hakkı Bey,Van,Milletvekili,Ungan

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar

TBMM Albümü (1920-2010), C. 1, Ankara 2010.

TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal Dosyası, No: 425.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, I. Devre, 94. Birleşim, C 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 17 Mart 1337 (1921) - 25 Şubat 1337 (1922).

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 1. Birleşim, C 2, Ankara 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 26. Birleşim, C 2, Ankara 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 26. Birleşim, C 2, Ankara 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 40. Birleşim, C 10, Ankara,1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 68. Birleşim, C 12, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 78. Birleşim, C 12, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 9. Birleşim, C 9, Ankara 1954.

Araştırma Eserler

AFŞAR, Erkan, "100. Yılında Birinci Meclis 'Siyasi Gruplar' Üzerinden Hatırlamak", Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dergisi, C IV, S. 9, Kış 2020, 283-315.

CEVİZLİLER, Nilüfer, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Van Milletvekilleri", I. Van Gölü Havzası Sempozyumu (08-10 Eylül 2004), Ed. Oktay Belli, İstanbul, 2006, 277-283.

ÇOKER, Fahri, Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), C I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

ÇOKER, Fahri, Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), C III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

GOLOĞLU, Mahmut, Üçüncü Meşrutiyet, Ankara 1970.

GÜNEŞ, İhsan, Birinci Birinci TBMM'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), Eskişehir, 1985.

Millî Tarihimizden Bir Safha (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk Üyeleri), haz. Hasan Cicioğlu, Erol Ülgen, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018.

YÜCEBAŞ, Ferit, "TBMM Zabıt Ceridelerine Göre İlk Meclis'te Van Milletvekilleri ve Faaliyetleri", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 28 Bahar 2015, 158-181